

**Інститут педагогіки і психології професійної освіти
Академії педагогічних наук України**

На правах рукопису

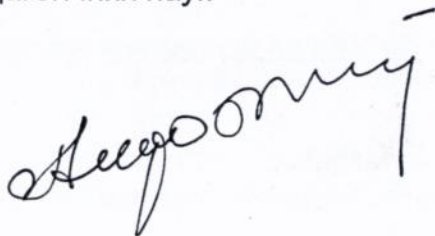
ТРОЦКО ГАННА ВОЛОДИМИРІВНА

**Теоретичні та методичні основи
підготовки студентів до виховної діяльності
у вищих педагогічних навчальних закладах**

13.00.04 - професійна педагогіка

13.00.01 - теорія та історія педагогіки

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Київ - 1997

AB 37.101

Робота виконана в Харківському державному педагогічному університеті ім. Г.С. Сковороди

- Науковий консультант - доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України
Лозова Валентина Іванівна;
- Офіційні опоненти - доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України
Коваль Лариса Григорівна;
доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України
Євтух Микола Борисович;
доктор педагогічних наук, професор
Сущенко Тетяна Іванівна
- Провідна установа - Луганський державний педагогічний інститут ім. Т.Г. Шевченка
Східноукраїнського університету

Захист відбудеться 19 березня 1997 р. о 14 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 01.61.01 в Інституті педагогіки і психології професійної освіти АПН України за адресою: 254060, м. Київ, вул. М.Берлінського, 9, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України (254060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9)

Автореферат розісланий " 15 " лютого 1997 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г.М. Цибульська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Актуальність і ступінь дослідженості проблеми. Реформування економіки, освіти, сфери духовної культури України, пов'язане з реалізацією провідних гуманістичних ідей, повагою до особистості, її внутрішнього світу, зверненням до національної культури, вимагає нових підходів до організації освітньо-виховного процесу в навчальних закладах. Розв'язання цих питань ускладнюється відсутністю у молоді чітких громадянських позицій, втратою моральних ідеалів, некритичним ставленням до зарубіжних концепцій виховання та досвіду.

Таким чином, зміна соціально-економічних умов в Україні висуває перед школою і педагогічною наукою принципово нові проблеми, які стосуються визначення мети, розробки змісту, форм, методів виховної діяльності в школі. Це зумовлює необхідність розробки концепції професійно спрямованої системи підготовки студентів вищих педагогічних закладів до виховної діяльності, яка має для цього певну основу: науково обгрунтовані загальні концепції формування особистості майбутнього вчителя, узагальнений досвід, який висвітлено у педагогічних дослідженнях, присвячених розкриттю сутності професійної готовності студентів до педагогічної діяльності, окремі питання підвищення педагогічної майстерності, педагогічної техніки, різних аспектів формування педагогічної спрямованості майбутнього вчителя до освітньо-виховної діяльності в нових соціально-економічних умовах.

Спільною для багатьох науковців є думка про комплексність (О.В.Бодаков), цілісність у підході до професійно-педагогічної підготовки (В.А.Семиченко, Н.Д.Хмель), що забезпечує формування педагогічної майстерності студентів (І.А.Зязюн, І.Ф.Кривоніс, Н.М.Тарасевич), їх педагогічної культури (Л.С.Нечепоренко) тощо.

Науковці різних зарубіжних педагогічних шкіл - гуманістичної педагогіки (А.Маслоу, К.Роджерс, Дж.Холт); антропологічної педагогіки (О.Больнов, А.Камю, Ф.Лозер, П.Тілліх); педагогіки прагматизму (Г.Кершенштейнер, Дж.Дьюї, Т.Брьомельд), екзистенціалізму (М.Хайдеггер, К.Ясперс, Ж.-П.Сартр та ін.) - основну увагу приділяють проблемам філософії виховання та озброєння майбутнього вчителя технологією здійснення виховної діяльності, що в сучасних умовах підготовки студентів до виховної діяльності в навчальних закладах є особливо актуальним.

Про це свідчить і аналіз опитування 540 студентів вищих педагогічних закладів. Половина опитаних студентів після педагогічної практики висловила думку про те, що у вузі їх недостатньо орієнтують на підготовку до виховної діяльності. Залишається така тенденція: позитивно оцінюючи свою готовність до роботи як учителя-предметника, студенти відзначають певні труднощі у виховній діяльності. Вони найбільше незадоволені рівнем практичної підготовки їх до проведення таких форм виховної діяльності: диспутів - 45%, вечорів - 22%, конкурсів - 27%, предметних тижнів - 28%, конференцій - 26%, олімпіад - 13,5%, екскурсій - 22%, усних журналів - 13,5%, днів науки з предметів - 4,5%, уроків мужності - 9%, пошукової роботи - 2%, фестивалів - 1%.

В умовах постійних змін, що відбуваються у суспільстві, студентів вищих педагогічних навчальних закладів особливо турбує їхня недостатня підготовленість до здійснення індивідуального підходу, використання різних методів виховної діяльності з урахуванням інтересів, потреб та здібностей учнів.

Більше половини опитаних студентів мають певні затруднення з урегулюванням позитивних взаємин з учнями на уроці та в позаурочний час, зокрема щодо організації самоврядування, не можуть визначити шляхи виходу з конфліктних ситуацій, що виникають у шкільній практиці тощо. Тому майбутні вчителі наполягають на необхідності більш цілеспрямованої і ґрунтов-

ної професійної підготовки до виховної роботи в сучасній школі, яка б передбачала поглиблення їх знань з основ педагогіки та психології (77,6%), спеціальних дисциплін (77,4%), суспільних наук (44,4%), технології та методики виховної роботи (36,7%), її планування (32,8%), критеріїв для визначення ефективності виховної діяльності (34,4%), вміння забезпечувати індивідуальну роботу з учнями (37,5%), батьками (32,02%) тощо.

Таким чином, актуальність дисертаційного дослідження зумовлена необхідністю усунення суперечностей між:

- вимогами суспільства, в якому відбуваються суттєві зміни в економічному розвитку держави, у характері суспільних відносин, змісті громадського життя, у ціннісних орієнтирах, та низьким рівнем підготовленості педагогічних кадрів до забезпечення цих змін;
- якістю теоретичної професійної підготовки вчителя та наслідками його практичної діяльності;
- реальними можливостями навчально-виховного процесу, різних навчальних дисциплін у здійсненні професійно орієнтованої підготовки майбутніх педагогів до виховної діяльності та низьким рівнем їх готовності до реалізації нових освітньо-виховних завдань національної системи освіти;
- потребами студентів у якісній підготовці до виховної діяльності і відсутністю науково-методичної системи, яка забезпечувала б реалізацію цих потреб.

Усе це зумовило вибір теми дослідження - "Теоретичні та методичні основи підготовки студентів до виховної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах".

Об'єкт дослідження - процес підготовки студентів до виховної діяльності.

Предмет дослідження - професійно орієнтована система підготовки студентів до виховної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах.

Мета дослідження - здійснити теоретико-методологічне обґрунтування професійно орієнтованої системи підготовки студентів до виховної діяльності та розробити технологію її реалізації.

Відповідно до поставленої мети були визначені такі **завдання дослідження** :

- проаналізувати існуючі в педагогічній теорії та практиці підходи до підготовки майбутніх учителів до виховної діяльності в загальноосвітніх навчально-виховних закладах;
- вивчити сучасний стан підготовки студентів у вищих педагогічних навчальних закладах до виховної роботи в загальноосвітній школі;
- розробити концепцію системи професійно орієнтованої організації навчально-виховного процесу в педагогічних закладах та визначити її компоненти;
- обґрунтувати структурні та функціональні компоненти професійно орієнтованої системи підготовки студентів педагогічних навчальних закладів до виховної діяльності;
- виявити умови ефективності формування виховних умінь у студентів;
- розробити методику підготовки студентів до виховної діяльності.

Концепція дослідження - професійно орієнтована підготовка студентів до виховної діяльності у вищих педагогічних закладах є складною цілісною системою, головна мета якої -

забезпечення готовності майбутніх учителів до виховної роботи.

Наведене вище положення базується на меті державної системи виховання, але трансформованої до конкретного навчального закладу. Тому концепція передбачає розробку не лише теоретичних положень, а й практичних засобів здійснення мети, врахування особливостей вузу: чим вищий рівень розвитку навчального закладу, наукової кваліфікації його викладацького складу, тим вагоміші й різноманітніші завдання він може вирішувати.

Ступінь реалізації мети є мірою ефективності підготовки студентів до виховної діяльності.

Мета як структурний компонент професійно орієнтованої системи є тим стрижнем, навколо якого об'єднуються інші компоненти: зміст, засоби, а також суб'єкти виховного процесу.

Розуміння суб'єктами мети системи зумовлює їх творче ставлення до її реалізації.

Зміст виховання зумовлений не лише потребами суспільства, а й необхідністю формування високих моральних якостей особистості студента, його професійних умінь.

Розвиток системи відбувається у процесі здійснення її функціональних компонентів:

а) проектуючого, пов'язаного з плануванням змісту, засобів функціонування системи протягом усього часу навчання і виховання студентів;

б) гностичного, який передбачає опанування суб'єктами певною інформацією, дидактично адаптованим соціальним досвідом виховної діяльності;

в) процесуально-діяльнісного, що забезпечує відбір конкретних засобів досягнення мети і процес підготовки студентів до виховної діяльності;

г) комунікативного, пов'язаного з налагодженням певних стосунків між різними групами людей у процесі реалізації системи (між викладачами і студентами; керівниками і викладачами; деканатами і членами кафедр; ректоратом і деканатами).

Взаємозв'язок компонентів представлено на мал. 1.

Мал. 1. Структурні та функціональні компоненти професійно орієнтованої системи підготовки студентів педагогічних навчальних закладів до виховної діяльності.

Успішність функціонування системи визначається такими умовами:

1. Інтеграцією виховного впливу навчально-виховного процесу вузу, всіх його ланок і структур.

2. Забезпеченням розвитку, динаміки системи, яка повинна постійно оновлюватись завдяки привнесенню в неї суттєвих змін, наданню нового якісного стану на основі врахування теоретично обґрунтованих концептуальних положень, визначення нових завдань, розробки моделей виховної діяльності в різних педагогічних підсистемах, морально-духовного збагачення життєдіяльності колективів викладачів і студентів, але доцільними такі зміни будуть лише тоді, коли вони сприятимуть піднесенню цілісної системи на новий, вищий рівень.

3. Визначенням особистісно-діяльнісного підходу до розв'язання завдань як основного принципу реалізації системи. С.Л.Рубінштейн, О.М.Леонтьєв, Г.С.Костюк довели, що психіка людини формується саме в діяльності, у взаємодії з об'єктами її пізнання, праці, спілкування, яка сприяє розвитку особистості. Новий рівень розвитку, в свою чергу, створює можливості для взаємодії з новими об'єктами.

Результативність системи пов'язана з новоутвореннями, які відбуваються у студентів:

а) у наукових знаннях про сутність формування особистості, мету, завдання, зміст процесу виховання та оптимальні методи його здійснення;

б) в уміннях вивчати особистість, використовувати комплекс методів, прийомів виховання, визначення ефективності проведеної роботи;

в) у сформованості в студентів позитивних мотивів виховної діяльності, спрямованості, що спонукає їх до подолання труднощів, розв'язання складних ситуацій, опанування майстерністю вихователя, формування особистісних рис, які

виявляються у ставленні педагога до змісту, засобів діяльності, характеру взаємин.

Таким чином, концепція дослідження полягає в педагогічно обгрунтованому застосуванні системного підходу, основи якого розроблено в працях філософів, психологів, педагогів (Б.Г.Ана-нєв, І.В.Блауберг, Т.А.Ільїна, Ф.П.Корольов, Н.В.Кузьміна, Б.С.Українцев, В.М.Садовський, Г.П.Щедровицький, В.Г.Юдін та ін.), для забезпечення цілісності професійно орієнтованої підготовки майбутніх учителів у вищих педагогічних закладах.

Основні положення концепції дають змогу сформулювати гіпотезу дослідження, яка полягає в припущенні того, що підготовка студентів вищих педагогічних навчальних закладів до виховної діяльності в загальноосвітній школі буде ефективною за таких умов:

1) науково-теоретичного обгрунтування системи навчально-виховної роботи зі студентами у нових соціально-економічних умовах, педагогічної конкретизації мети, змісту і форм організації педагогічного процесу у вищій школі;

2) забезпечення участі кожного студента протягом усіх років навчання в різних формах освітньо-виховної діяльності, спрямованої на її поетапне ускладнення з метою формування професійно-особистісних якостей, знань та вмінь;

3) науково-методичного забезпечення функціонування системи професійно орієнтованої організації навчально-виховного процесу з урахуванням особливостей майбутньої педагогічної діяльності та специфіки педагогічної системи і підсистем.

Методологічною основою дослідження є положення про те, що вирішальним фактором соціального життя є людина, предметно-діяльнісна сфера якої є винятково важливою умовою розвитку її потреб, інтересів, здібностей, накопичення соціального досвіду, духовного збагачення як самого індивіда, так і середовища; про сутність освітньо-виховного процесу як специфічної форми суспільної діяльності. Вивчення проблеми

здійснювалося на основі системно-концептуального підходу до аналізу діалектичної єдності загальнолюдського, національного і особистісного, традиційного й інноваційного. При цьому враховувались реальні соціально-педагогічні чинники, загальнофілософські положення теорії особистості.

Теоретичною основою дослідження стали наукові праці психологів та педагогів про діяльність як фактор становлення особистості (О.М.Леонтьєв, С.Л.Рубінштейн), про спілкування і його роль у формуванні особистості (О.О.Леонтьєв, В.А.Кан-Калик, А.В.Мудрик), самовиховання (Л.І.Рувинський), професійну підготовку майбутніх вчителів, виховання їх професійної культури, педагогічної майстерності (О.О.Абдуліна, І.Ф.Гоноболін, М.Б.Євтух, І.А.Зязюн, Н.В.Кузьміна, О.Г.Мороз, В.А.Семиченко, В.О.Сластьонін), праці з теорії виховання та методики виховної роботи (О.А.Дубасенюк, Л.Г.Коваль, А.С.Макаренко, М.Г.Стельмахович, В.О.Сухомлинський, Т.І.Суцєнко, Н.Є.Щуркова).

Для розв'язання висунутих завдань і перевірки гіпотези використовувалися теоретичні та емпіричні методи дослідження: аналіз наукової літератури з проблеми дослідження, узагальнення науково-теоретичних та дослідних даних, вивчення та аналіз досвіду вищих педагогічних закладів з питань підготовки студентів до виховної діяльності, аналіз вузівської документації, матеріалів педпрактики, планів роботи кураторів академгруп, студентських клубів, програм конкурсів педагогічної майстерності тощо; методи анкетування, інтерв'ювання, спостереження; методи математичної статистики.

Основний метод дослідження - педагогічний експеримент, який проводився з метою визначення ефективності професійно орієнтованої системи підготовки студентів до виховної діяльності в педагогічних навчальних закладах.

Опитуваннями було охоплено близько 4 тис. студентів. У формуючому експерименті брали участь 910 студентів, 343 викладача, в експериментальній перевірці окремих методик - 3

тис. студентів Харківського державного педагогічного університету ім. Г.С.Сковороди. Дослідження проводилось протягом 1983-1996 року і пройшло ряд етапів науково-педагогічного пошуку.

На першому етапі (1983-1987) аналізувалась педагогічна література з питань професійно-педагогічної підготовки студентів до виховної роботи та вивчався стан роботи зі студентами в різних педагогічних навчальних закладах.

На другому етапі (1987-1993) аналізувався досвід підготовки студентів до виховної роботи у педагогічних вузах на окремих кафедрах, факультетах, вивчався досвід організації роботи молодіжних громадських організацій у США, Англії; розроблялась концепція професійно орієнтованої системи підготовки студентів педагогічних навчальних закладів до виховної діяльності та проводилась її експериментальна перевірка.

На третьому етапі (1993-1996) продовжувалась експериментальна робота, перевірялась ефективність розроблених методик, аналізувались та узагальнювались результати дослідження.

Наукова новизна дослідження полягає:

- у розробці концепції професійно орієнтованої системи підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів до виховної діяльності;
- у визначенні її структурних та функціональних компонентів;
- в обґрунтуванні положення щодо високої професійної культури викладачів і студентів як важливої умови функціонування цієї системи;
- у встановленні закономірностей підготовки студентів до виховної діяльності;

- у розробці технології методичного забезпечення професійної підготовки студентів, орієнтованої на участь кожного студента в різних формах виховної діяльності.

Теоретична значущість дослідження полягає в обґрунтуванні положень щодо професійно орієнтованої організації навчально-виховного процесу у вищих педагогічних закладах, у розширенні теоретичних уявлень про загальнопедагогічні підходи до реалізації системи психолого-педагогічної підготовки студентів; виявленні типів ставлення студентів до виховної діяльності; розкритті нових аспектів позааудиторної виховної діяльності в педагогічних навчальних закладах; єдності теорії та практики вузівського педагогічного процесу у підготовці студентів до виховної діяльності.

Практичне значення дослідження. Теоретичні положення та висновки, що містяться в дослідженні, поглиблюють концептуальні уявлення про підготовку студентів до виховної діяльності; обґрунтовують реальні передумови забезпечення професійно орієнтованого навчально-виховного процесу у вищих педагогічних навчальних закладах. На основі врахування результатів дослідження розроблено програми спецкурсів, методичні рекомендації щодо організації позааудиторної діяльності, підготовлені автором монографія "Професійно-педагогічна підготовка студентів до виховної роботи в школі" (1995 р. - 183 с.), підручник з теорії виховання, методичні рекомендації кафедрам, факультетам, громадським організаціям та ректорам вищих педагогічних навчальних закладів, які дають можливість успішно реалізувати запропоновану систему у вищих педагогічних закладах.

Вірогідність наукових положень, висновків, рекомендацій забезпечується методологічною обґрунтованістю вихідних позицій, застосуванням методів, адекватних предмету, меті та завданням дослідження, кількісним та якісним аналізом експериментального матеріалу, репрезентативністю вибірки, результатами експериментальної роботи, можливістю відтворення

експериментів і зіставленням їх результатів з масовим педагогічним досвідом.

Апробація результатів дослідження здійснювалася шляхом публікацій науково-методичних та педагогічних праць автора, виступів із доповідями, науковими повідомленнями на міжнародних, всеукраїнських та регіональних науково-практичних конференціях і семінарах: Корея (Сеул-1996), Бельгія (Брюссель-1992), США (Міддлбері-1994), Росія (Белгород-1995), Україна (Горлівка-1994, Кіровоград-1993, Луцьк-1995, Тернопіль-1993, Умань-1993, Харків-1994, 1995, 1996, Чернівці-1996); міжвузівських: Житомир-1995, Запоріжжя-1995, Івано-Франківськ-1995, Кіровоград-1996, Кривий Ріг-1995, 1996, Полтава-1995, Рівне-1995, Суми-1996, Умань-1996, Харків-1992, Тернопіль-1996.

Результати дослідження впроваджено у Харківському державному педагогічному університеті ім.Г.С.Сковороди, Сумському педагогічному інституті ім. А.С.Макаренка, Луганському державному педагогічному інституті ім.Т.Г.Шевченка.

Особистий внесок дисертанта полягає в розробці концепції професійно орієнтованої системи підготовки студентів до виховної діяльності, в обґрунтуванні структурних та функціональних компонентів цієї системи, визначенні науково обґрунтованих шляхів її реалізації, виявленні умов ефективності здійснення системи у вищих педагогічних закладах, проведенні її експериментальної перевірки та аналізі результативності проведеної роботи.

На захист виносяться:

1. Концепція професійно орієнтованої системи підготовки студентів вищих навчальних педагогічних закладів до виховної діяльності, яка забезпечує реалізацію особистісно-діяльнісного підходу до розв'язання визначених мети та завдань; новоутворення у студентів у знаннях з теорії і методики виховання

особистості, уміннях здійснювати його в конкретних умовах; позитивному ставленні до виховної діяльності.

2. Теоретичне обґрунтування структурних (мета, зміст, методи, форми, засоби виховання, суб'єкти виховного процесу) та функціональних (проектуючого, гностичного, процесуально-діяльнісного, комунікативного, управлінсько-організаторського) компонентів системи підготовки студентів до виховної діяльності..

3. Технологія реалізації функціональних компонентів розробленої системи на основі професійно орієнтованого методичного забезпечення організації виховної діяльності та спілкування студентів у навчально-виховному процесі і позааудиторній виховній роботі у вищих навчальних педагогічних закладах.

СТРУКТУРА І ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

Дисертація складається із вступу, 4 розділів, загального висновку, списку основної використаної літератури (379), додатків (10). Зміст викладено на 366 сторінках тексту, до якого входять 19 таблиць, 1 малюнок, 5 діаграм, 2 графіки.

У вступі обґрунтовано вибір проблеми дослідження, аргументовано її актуальність та ступінь розробленості; визначено об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження, висвітлено наукову новизну, теоретичну та практичну значущість роботи, основні положення, що виносяться на захист, а також апробацію та впровадження результатів.

У першому розділі - "ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ, ПРАЦЯХ ВІТЧИЗНЯНИХ І ЗАРУБІЖНИХ УЧЕНИХ, ПРОГРЕСИВНИХ ДІЯЧІВ" - проаналізовано стан досліджуваної проблеми в педагогічній науці, розглянуто теоретичні засади професійної підготовки вчителя як вихователя.

Теоретичний аналіз праць видатних педагогів минулого і прогресивних науковців сьогодення дає змогу визначити вимоги до вчителя як основи для обґрунтування системи його підготовки до професійної діяльності. Ці вимоги досить різнобічні. Одні дослідники найбільше уваги приділяють необхідним педагогу якостям, властивостям особистості (Я.А.Коменський, А.Дістервег, Г.С.Сковорода, Л.М.Толстой, Ш.Фур`є та ін.), при цьому Я.А.Коменський, Г.С.Сковорода, О.В.Духнович вважали, що передумовою успішної професійної діяльності є природні нахили до неї, "природовідповідність", "спорідненість", педагогічні здібності.

Й.Ф.Герbart, І.Г.Песталоцці, А.С.Макаренко та ін. вважали головним у професійній діяльності знання вихователем своєї справи, володіння педагогічними уміннями, педагогічною технікою.

К.Д.Ушинський, С.Т.Шацький, В.О.Сухомлинський зазначали, що для педагога важливим є поєднання педагогічних здібностей, високої культури, професіоналізму та майстерності. Тому вимоги до вчителя стосуються знань педагога, які повинні бути широкими, міцними з таких наук, як філософія, антропологія, психологія, педагогіка, методики викладання та виховання (Й.Ф.Герbart, А.Дістервег, В.О.Ключевський, В.П.Острогорський, Ш.Фур`є, Ф.І.Янкович), педагогічних умінь, які забезпечують педагогічну майстерність учителя (Х.Д.Алчевська, М.К.Вентцель, Й.Ф.Герbart, А.Дістервег, О.В.Духнович, Я.А.Коменський, Я.Корчак, А.С.Макаренко, М.Монтессорі, М.І.Пирогов, Г.С.Сковорода, Л.М.Толстой, І.Г.Песталоцці, В.О.Сухомлинський, С.Т.Шацький, К.Д.Ушинський, С.Френе, Ф.І.Янко-

вич); якостей та властивостей особистості педагога, а саме: високої моральності, культури, освіченості, благочестя, людяності, чуйності, довіри, любові до дитини, вимогливості та поваги до дітей, глибокого розуму, самовідданого служіння народу, чесності, серйозності, зацікавленості справою; високими думками про переваги та значення своєї професії, прагненням до її удосконалення, любов'ю до неї, схильністю до педагогічної діяльності, педагогічними здібностями, працелюбністю, прогресивними поглядами, авторитетом серед громадян, жвавістю, рухливістю, бадьорістю, наполегливістю, енергійністю, терплячістю, рішучістю, волею, міцним характером, простою, прагненням до пошуку істини, до постійної самоосвіти (П.Беринда, К.М.Вентцель, А.Дістервег, О.В.Духнович, Я.А.Коменський, М.В.Ломоносов, А.С.Макаренко, В.П.Острогорський, І.Г.Песталоцці, С.Полоцький, Г.С.Сковорода, К.Ставровецький, В.О.Сухомлинський, Л.М.Толстой, Леся Українка, К.Д.Ушинський, Ш.Фур'є, Т.Г.Шевченко). Сучасні дослідження педагогів та психологів (О.О. Абдуліна, І.А.Зязюн, Н.В.Кузьміна, О.Г.Мороз, В.А. Семиченко, В.О. Сластьонін, Т.І. Сущенко, О.І. Щербаков та ін.) розкривають зміст педагогічної діяльності, яка визначає вимоги до вчителя на рівні запитів суспільства. За їх дослідженнями, у педагогічній діяльності реалізуються такі функції: інформаційна, розвивальна, орієнтаційна, виховна, мобілізуюча, дослідницька, які відбивають рівень готовності до педагогічної діяльності.

Отже, сутністю підготовки студентів до педагогічної діяльності є система змістовно-педагогічних та організаційно-методичних заходів, спрямованих на забезпечення готовності майбутнього педагога до педагогічної діяльності.

Готовність до виховної діяльності визначається як цілісне, складне, особистісне утворення, що забезпечує високий рівень педагогічної діяльності і охоплює професійно-педагогічні погляди і переконання, професійну спрямованість психічних процесів, професійні знання, уміння долати труднощі, оцінювати наслідки своєї праці, професійно самоудосконалюватись.

Теоретичний аналіз наукових праць з проблеми готовності до педагогічної діяльності дає змогу визначати такі її компоненти: мотиваційний (позитивне ставлення до педагогічної професії, стійкі наміри присвятити себе педагогічній діяльності, інтерес до роботи вчителя); морально орієнтаційний (моральне обличчя педагога, володіння професійно-педагогічними та загальнолюдськими цінностями, наявність прогресивних поглядів і переконань, принципів та готовність діяти за ними); змістовно-операційний (професійні знання й уміння, педагогічне мислення, професійна спрямованість уваги, сприймання, уява, педагогічні здібності); емоційно-вольовий (цілеспрямованість, працьовитість, наполегливість, рішучість, самостійність, ініціативність, самокритичність, посидючість, терплячість, охайність, товариськість, емоційна сприйнятливість); оцінний (самооцінка своєї професійної підготовленості і відповідності процесу розв'язання професійних завдань оптимальним педагогічним зразкам); психофізіологічний (властивості та здібності, які забезпечують учителеві високу працездатність у виконанні професійних функцій: упевненість у своїх силах, прагнення наполегливо і до кінця доводити розпочату справу, здатність довільно управляти своєю поведінкою та поведінкою інших, активність та саморегуляція, урівноваженість і витримка, рухливість темпу роботи) тощо.

Знання структури готовності до педагогічної діяльності дає змогу: здійснювати відбір змісту підготовки і відповідно способів підготовки; контролювати та корегувати у разі необхідності процес підготовки студентів; здійснювати професійний відбір абітурієнтів.

Вивчення прогресивних ідей в історії педагогічної думки та аналіз стану сучасної педагогічної освіти дає можливість визначити основні шляхи забезпечення підготовки майбутніх учителів. У XVIII-XIX ст. вона здійснювалась на основі:

а) оволодіння змістом загальної педагогіки, дидактики, теорії виховання та історії педагогіки, спеціальних методик, логіки, гігієни;

б) активної педагогічної практики на базі повітових училищ і гімназій;

в) участі в науково-методичних семінарах, написанні конкурсних науково-методичних праць на педагогічні теми.

У процесі підготовки використовувалися активні методи навчання (співбесіда, диспути, семінари, спецсемінари, колоквиуми, вправи, практичні заняття, самостійна робота) і різні види контролю (бесіди, письмові роботи, поетапні магістерські та докторські іспити, диспути, репетиції, співбесіди тощо).

Зміст підготовки вчителів як у зарубіжних країнах, так і в нашій державі охоплює 3 блоки навчальних дисциплін: загально-теоретичного, спеціального, професійно-педагогічного, які включаються через "сегментну", "співпрацюючу" та "інтегруючу" моделі навчальних планів та програм у вузах США, "сегментну" модель у вузах Франції та Великобританії. Для вищої педагогічної освіти Великобританії та інших країн характерна автономність вузів у визначенні змісту, форм і методів навчання.

Питання підготовки студентів саме до виховної діяльності досліджено в таких напрямках:

а) забезпечення складових змісту виховання особистості майбутнього вчителя: морального (М.І.Гей, Л.П.Ілларіонова, М.Ф.Кузьменков, Т.В.Поздєєва), статевого (В.О.Бойко, А.Г.Хрипкова), правового (В.Д.Бабкін, О.І.Долгова, Л.В.Симончик, В.В.Трифонов), екологічного (Є.М.Алексахіна, Е.Е.Парай), естетичного (А.А.Калимбекова, І.В.Ларіна, Л.О.Смирнова, М.П.Черниш, К.А.Юр'єва), трудового (А.С.Білих, В.В.Васенко), економічного (О.І.Абрамова, Ю.К.Васильєв, І.Ф.Прокопенко, Л.П.Епштейн), фізичного (О.І.Ємець), політичного (Г.П.Панаріна, Т.В.Панкова, К.К.Хампеісова);

б) виявлення можливостей навчального процесу (Є.І.Антипова, Л.І.Апанасенко, О.В.Бодаков, Н.В.Володіна, В.І.Воробей);

в) організація позааудиторній роботи у вузі (Г.В.Балахнічева, І.І.Кобиляцький, Р.В. Роман, В.І.Страхов);

г) цілеспрямована наукова робота у вузі (І.В.Каташинська).

Таким чином, підготовка студентів до педагогічної діяльності є складним цілісним процесом, який є ефективним за умови системно-структурного підходу до реалізації її мети, завдань з урахуванням потреб постійного оновлення його змісту і напрямів.

У другому розділі - "ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ СТРУКТУРНИХ КОМПОНЕНТІВ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОЇ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДО ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ" - визначаються сутність, мета, завдання та основні структурні компоненти системи.

Філософами розроблено вихідні позиції системного підходу, його методологічні основи (В.Г.Афанасьєв, І.В.Блауберг, В.М.Садовський, Г.П.Щедровицький, Е.Г.Юдін). Системний підхід до вивчення педагогічних процесів, явищ одним із перших теоретично обгрунтував Ф.П.Корольов, який визначив такі ознаки складної педагогічної системи: цілісність, котра передбачає, що кожен елемент системи сприяє здійсненню загальної мети, взаємозв'язок, сутність якого полягає в тому, що зміна одного елемента в системі впливає на всі останні, зв'язок із середовищем. У зв'язку із складністю педагогічних систем їх нормальне функціонування вимагає науково обгрунтованого керівництва.

Подальша розробка проблеми пов'язана з працями С.І.Архангельського, М.О.Данилова, Т.А.Ільїної, Ю.О.Конаржевського, Н.В.Кузьміної та ін. Але аналіз наукової літератури з питань системних досліджень свідчить про різні підходи до

визначення самого поняття "система". Так, В.Г.Афанасьєв вважає, що визначальною ознакою системи є цілісність. Н.В.Кузьміна розуміє під системою взаємопов'язану можливість структурних і функціональних компонентів, підпорядкованих певним цілям. В.О.Якунін зазначає, що "для системи генетично первинною є ознака цілісності, або інтегральності". Ю.О.Конаржевський зазначає, що "за цілісну систему можна взяти деяку сукупність елементів, які взаємодіють один з одним, спроектовану на досягнення певної мети, що становить собою цілісне утворення, яка взаємодіє із середовищем". На думку В.С.Пікельної, "система - це єдність мети, змісту, принципів, функцій, форм, методів і засобів управління, що сприяють вивченню і пізнанню об'єкта школи і його (об'єкта) удосконалення". Перелічені визначення відбивають різні сторони суттєвої характеристики системи.

Під системою розуміють також "упорядковану кількість взаємопов'язаних елементів, об'єднаних загальним функціонуванням, загальною метою, єдністю керування, які виступають у взаємодії з оточенням як цілісна система" - сукупність взаємодіючих елементів, запроектованих на досягнення певної мети.

Різнобічне розкриття сутності систем дає можливість визначити значення системного підходу до вивчення педагогічних процесів і явищ, який:

- дає змогу виявити місце і роль досліджуваного явища, процесу в макросистемі і мікросистемі, що дає можливість зрозуміти проблему у взаємозв'язку з іншими проблемами;
- сприяє всебічному глибокому розгляду об'єкта дослідження, проникненню в сутність процесу, об'єкта, виявленню суттєвих і несуттєвих зв'язків. Вивчення внутрішніх і зовнішніх чинників, протиріч, відмінностей, тотожностей допомагає досліднику проаналізувати явища з різних боків, виявити його суттєві особливості. У різноманітті конкретного виділяються загальні сторони,

закономірності, інтегральні властивості, які являють собою елементи загального взаємозв'язку;

- в умовах диференціації знань є своєрідним стрижнем, що пронизує багато галузей знань, є інтегративним чинником знань про об'єкт;
- дає змогу виявити міру розробленості, стану тієї чи іншої проблеми в науці, розв'язання на практиці. Цим визначається вивчення окремих галузей та провідних тенденцій розвитку педагогічних процесів.

У дослідженні автор спирається на концепцію системного дослідження Ф.П.Корольова та Н.В.Кузьміної, котрі систему підготовки студентів до виховної діяльності розглядали як взаємозв'язок та взаємодію структурних та функціональних компонентів, сукупність яких визначає особливість, своєрідність, що забезпечує формування особистості студента відповідно до поставленої мети - вийти на якісно новий рівень готовності студентів до виховної діяльності - на основі професійно орієнтованої організації навчально-виховного процесу у вищих педагогічних закладах. Об'єктивними передумовами визначення мети є:

- роз'єднане за науками і навчальними предметами оволодіння знаннями і вміннями без орієнтації їх на педагогічну діяльність;
- відсутність професійно-педагогічного зв'язку між загальнокультурною, спеціальною і психолого-педагогічною підготовкою;
- відсутність професійно спрямованої системи організації навчання і виховання студентів.

Наступний компонент - загальнонаукові знання студентів про цілісний процес формування особистості. Педагогічна система може існувати, якщо накопичена необхідна інформація, яку повинні засвоїти ті, хто реалізує систему.

Вибір таких знань здійснено за професіограмами класного керівника, розроблених Н.В.Кузьміною, В.О.Сластьоніним та інш. Вони і визначили напрями професійно орієнтованої організації навчально-виховного процесу у вищому педагогічному закладі, критерії аналізу практики, реальних труднощів виховної роботи у вузах, які зумовлені соціально-економічним розвитком суспільства. Тому система включає такі блоки знань:

а) провідні положення теорії виховного процесу (сутність, закономірності, особливості, принципи, зміст виховання);

б) знання про оптимальні способи виховної діяльності;

в) оцінюючі знання, які відбивають норми ставлення до суспільства, системи ідеалів і які пов'язані з потребами, інтересами суб'єкта діяльності.

Оволодіння названими вище блоками знань в умовах деідеологізації суспільства вимагає звернення до загальнолюдських та національних цінностей, перегляду завдань та змісту виховної роботи. Про це йдеться і в Концепції національного виховання, де наголошується, зокрема, що необхідно наповнити виховання гуманітарним змістом, орієнтованим на соціалізацію, безпосередній розвиток людини, який відповідає потребам її самореалізації, актуальним завданням відродження національної культури. Тому підготовка студентів до виховної діяльності як цілеспрямована організація навчання і виховання повинна забезпечувати високий рівень сформованості у студентів національної самосвідомості, знання національної психології і характеру народу, його культурно-історичних традицій, морально-етичної спадщини, історії та сучасного буття.

Для засвоєння соціального досвіду виховної діяльності поряд із знаннями система включає як важливий структурний компонент способи її здійснення. Основою відбору таких способів є мета і зміст підготовки студентів, що визначають ті групи умінь, завдяки яким вони реалізуються:

1) засвоєння інформації, необхідної для здійснення виховної діяльності, завдяки гностичним умінням (звертатися до наукової літератури, аналізувати окремі теоретичні положення, зіставляти їх з конкретними умовами, фактами, накопиченим досвідом, прогнозувати форми і методи роботи);

2) проектуючої діяльності, що вимагають конструктивних умінь у визначенні напрямів роботи, її виконавців, плануванні, доборі доцільних видів конкретних дій;

3) здійснення виховної роботи, яка передбачає наявність у її виконавців загальноорганізаційних умінь: виявляти людей, здатних виконувати певні доручення, стимулювати їх діяльність, розробляти технологію проведення того чи іншого виховного заходу, використовувати різні форми і методи виховної роботи;

4) спілкування у виховному процесі, ефективність якого визначається наявністю таких комунікативних умінь: встановлювати доброзичливі стосунки з однокурсниками, школярами, викладачами, уважно вислуховувати співбесідника, коректно висловлювати свою незгоду з думкою інших тощо;

5) оволодіння педагогічною технікою, що вимагає умінь організовувати себе, володіти культурою мовлення, впливати на інших.

Реалізація професійних умінь пов'язана з аналітико-діагностичними діями, спрямованими на встановлення їх сутності, взаємозв'язків, усвідомлення наслідків: чим глибший аналіз виховної роботи, тим надійніше проектування і застосування умінь виховної діяльності.

В обґрунтованій нами системі, суб'єктами якої виступають студенти, викладачі кафедр, декани, ректор та його заступники, представники громадських організацій, ефективність її реалізації зумовили єдність у визначенні мети та взаємозв'язок усіх компонентів системи, що в результаті сприяло розвитку творчого ставлення до процесу професійної підготовки майбут-

ніх вчителів до виховної діяльності в загальноосвітніх школах та позашкільних закладах різного типу.

У третьому розділі - "МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДО ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ" - розглядаються напрями реалізації проектуючого, гностичного, процесуально-діяльного, комунікативного компонентів системи та управлінсько-організаційного керівництва вузу.

Згідно з гіпотезою ми виходили з того, що мета підготовки студентів до виховної роботи визначає розробку:

- 1) конкретних завдань різними підрозділами педагогічного закладу (студентською групою, факультетами, громадськими організаціями тощо);
- 2) змісту навчально-виховного процесу;
- 3) засобів реалізації системи;
- 4) характеру взаємодії суб'єктів виховної діяльності, підвищення рівня їх компетентності;
- 5) підвищення професійного рівня розвитку вузу та ін.

У зв'язку з цим проектуючий компонент вимагає, передусім, не тільки педагогічної конкретизації мети, але й мети і завдань кожної підсистеми. У Харківському державному педагогічному університеті ім. Г.С.Сковороди така концепція виявилася визначальною у реалізації системи підготовки студентів до виховної роботи.

Основними принципами розробленої нами концепції виховної роботи у педагогічних закладах є: гуманізація і демократизація, повага до гідності людини; виховання студентів на основі визнання пріоритетності загальнолюдських цінностей як головної методологічної передумови; поєднання особистісних, національних та загальнолюдських цінностей; визнання свободи

мислення та права студентів на власну думку, політичні і життєві позиції.

Запропонована система побудована на визнанні пріоритету самовиховання студентів, організації індивідуальної діяльності, розвитку власного творчого потенціалу, організації студентського самоврядування, роботі студентських громадських організацій тощо. Вона передбачає гнучку взаємодію між деканатом, кафедрою, куратором і студентськими групами, окремими студентами; їх спрямованість на професійно орієнтовану діяльність; системність в організації виховної роботи зі студентами.

Керівники факультетів, викладачі кафедр, куратори студентських груп конкретизують визначені завдання.

Гностичний компонент включає дії, пов'язані з процесом оволодіння студентами певною сукупністю знань протягом усіх років навчання, які забезпечують їм повноцінну професійно орієнтовану підготовку.

У державних документах України з питань національно-освітньої політики визначено пріоритетні ідеї змісту виховання особистості такі, як: ідеї свободи, рівності, національної і особистої гідності, доброти, формування працелюбності, взаємодопомоги і самодисципліни, бережливості, ставлення до свого життя і життя інших людей як до найвищої цінності. Саме з цього погляду зміст виховання студентів охоплює формування інтелектуальної, моральної, екологічної, економічної, політичної, правової, комунікативної, естетичної, фізичної культури, а також культури праці, сімейних стосунків, взаємин у колективі тощо. Оволодіння студентами загальнолюдськими цінностями та цінностями національної культури; формування досвіду гуманної поведінки в найважливіших сферах діяльності, спілкування особистості; оволодіння ситуаціями реальної відповідальності, самостійного прийняття рішень, вільного обрання способів самореалізації поведінки в усіх сферах життєдіяльності.

Основні труднощі професійного становлення майбутнього

вчителя, про що свідчить проведене дослідження, пов'язані, перш за все, з усвідомленням сутності виховних проблем, з пошуком адекватних методів впливу на особистість, організацією адекватного до мети виду діяльності, спілкування, розв'язання складних педагогічних ситуацій. Для успішного вирішення більшості практичних проблем необхідний високий рівень загальної культури, теоретичних знань, творче мислення, що вимагає здійснення цілісного науково-практичного підходу до викладання всіх дисциплін у педагогічному вузі.

Отже, зміст вузівського виховного процесу передбачає: оволодіння студентами основами моральної культури як компонентом духовного життя людини, що характеризує її досягнення в оволодінні основами моралі, принципами, правилами, які регулюють її поведінку в усіх сферах життя; трудове виховання, що забезпечує самовизначення індивіда у сфері діяльності та формуванні готовності до неї, теоретичну і практичну підготовку (оволодіння системою знань про працю, загально-трудовими вміннями і навичками); економічне виховання, яке сприяє формуванню життєвих уявлень про власність, ринкову економіку, вихованню якостей ощадливих господарів, дбайливого ставлення до матеріальних цінностей, природи, шкільного майна, бережливості у використанні енергетичних джерел, продуктів харчування тощо; оволодіння особистістю естетичною культурою, яка пов'язана із сформованістю у людини естетичних знань, смаків, ідеалів, почуттів, розвитком здібностей до естетичного сприймання явищ дійсності, творів мистецтва, потребою вносити прекрасне в навколишній світ, зберігати прекрасне; фізичне виховання молоді, спрямоване на розвиток організму, зміцнення здоров'я, забезпечення гармонії "фізичного розвитку та духовного життя, багатогранної діяльності людини" (В.О.Сухомлинський). Великої уваги у дослідженні надавалося формуванню правової та політичної культури особистості студента.

Теоретична підготовка студентів з питань виховної діяльності здійснювалась на аудиторних заняттях, у позааудиторній роботі у процесі вивчення основ педагогіки, психології, методики виховної роботи, суспільно-політичних та фахових дисциплін, факультативних курсів, організацію наукових гуртків, самоосвіту, забезпечення особистого життєвого досвіду. Методичне забезпечення реалізації цих завдань здійснювали всі кафедри вищого педагогічного закладу з урахуванням їх специфіки.

Провідним завданням підготовки студентів до виховної роботи є формування спеціальних виховних умінь, якими можна оволодіти лише завдяки спеціально організованій діяльності та цілеспрямованому спілкуванню. Науково-теоретичною основою формування таких умінь є педагогічні дисципліни. Проте в системі професійно-педагогічної підготовки студентів до виховної роботи ще не відбулося науково обгрунтованого органічного переходу від теорії до практики. Практична підготовка випускників педвузу відстає від рівня їхньої теоретичної підготовки внаслідок недостатнього використання систем вправ, спрямованих на оволодіння студентами необхідними виховними вміннями.

Як показало дослідження, розв'язання цього завдання потребує від кафедр: розробки таких конкретних видів діяльності, форм та методів навчання, які б забезпечували оволодіння студентами необхідними практичними вміннями; цілеспрямованого формування виховних умінь у період педагогічної практики; організації професійно орієнтованої позанавчальної виховної діяльності зі студентами, проведення міжуніверситетських виховних заходів такої спрямованості.

У нашому дослідженні кафедрами педагогіки, психології та методик впроваджувались з цією метою спеціальні педагогічні пізнавальні ігри і задачі, які сприяли з'ясуванню сутнісних ознак педагогічних понять, процесів, явищ, гнучкості мислення і усвідомленості педагогічних знань, проектуванню майбутньої

педагогічної діяльності, оптимальних засобів її виконання, розвитку уміння передбачати очікувані наслідки.

Спеціальні завдання розроблялись нами з тим, щоб навчити студентів оцінювати і аналізувати педагогічні дії, проміжні і кінцеві їх наслідки. Для розвитку педагогічних здібностей пропонувались також задачі, спрямовані на формування педагогічного мислення, логіки доказів, розвиток творчого мислення, формування уміння розподіляти і зосереджувати увагу, вести педагогічні спостереження.

Ця робота доповнювалась виконанням завдань, пов'язаних з вивченням колективу, окремих індивідів, і таких, що спрямовані на розробку цілісної системи навчально-виховної роботи.

Особливої уваги заслуговує розв'язування та аналіз педагогічних ситуацій з метою пробудження у студентів поглибленого ставлення до виховного процесу, до тих зовнішніх і внутрішніх умов, обставин, взаємин, які забезпечують їх позитивні зрушення в системі міжособистісних стосунків і в особистості кожного суб'єкта виховного процесу.

Експериментально доведено ефективне запровадження кафедами ситуацій-ілюстрацій, мета яких - демонстрація найбільш ймовірних способів розв'язання висунутої перед студентами проблеми; ситуацій-вправ, які проводились для вироблення та закріплення навичок педагогічної роботи, методів індивідуального педагогічного впливу на вихованців; ситуацій під назвою "оцінка прийнятого рішення" або вибір найбільш правильного варіанту; ситуацій "аналіз стану справ" та мотивоване обґрунтування шляхів виходу з неї.

Експериментально доведено: у професійній підготовці вихователя значну роль відіграють педагогічні ігри. У комплексі і системі з раніше описаними методами вони збагачують педагогічну практику і досвід студентів, поглиблюють фахову підготовку, роблять більш доступним досвід роботи кращих учителів,

формують професійно-педагогічні переконання майбутнього вчителя.

Найбільш сприятливі умови для цього закладені в позааудиторній самостійній виховній діяльності студентів, яка формує і одразу закріплює їх знання, уміння, здібності, коректує особистісні якості.

Самостійна виховна робота студентів дає можливість реально відчувати позитивне та негативне в її організації і корегувати саму підсистему позааудиторної виховної діяльності: її мету, зміст, форми.

У нашому експерименті позааудиторна виховна діяльність побудована так, щоб кожен студент протягом навчання у вузі виявив себе і як організатор виховного заходу, і як виконавець. Задля цього студенти залучалися до виконання різних доручень, участі в позааудиторній виховній роботі у групі, на факультеті, в університеті, до проведення професійної кураторської години. Студенти таким чином оволодівали новими формами і методами підготовки і проведення зустрічей з учителями, вченими, акторами; вечорів поезії, романсу, диспутів з питань етики, естетики, політології та ін., усних журналів, заочних подорожей, читацьких конференцій, відвідування і обговорення вистав, кінофільмів, концертів, музеїв, виставок, прес-конференцій, зустрічей "за круглим столом", конкурсів тощо.

Другою ланкою у цій підсистемі є оволодіння методикою проведення таких сучасних заходів, як: тематичні тижні, предметні олімпіади, конкурси на кращого фізика, хіміка, біолога та ін., на кращий сценарій позакласного заходу, інсценовану казку, на кращу команду клубу винахідливих і кмітливих, проведення екскурсій (музеї Г.С.Сковороди, А.С.Макаренка, історичний музей, музей образотворчого мистецтва), бесіди про історію вузу, факультету, педагогічну професію, державну символіку.

У дисертації висвітлено особливості підготовки до виховної діяльності студентів різних факультетів, ефективні форми між-

факультетських зв'язків. Як свідчать одержані у процесі експерименту дані, такі заходи, як тижні факультетів, виводять студентів на вищий рівень виховної практики, мають виняткову значущість для їх творчого самовиявлення та самоствердження.

У дисертації наведено приклади експериментальних програм презентацій, заходів, спрямованих на розвиток педагогічної майстерності, на виявлення талантів-першокурсників.

Доведено, що запропоновані засоби виховної роботи зі студентами у вузі дозволяють ефективно реалізувати особистісно-діяльнісний підхід, який дозволяє кожному з них виявити свої знання, уміння, здібності, творчість, самостійність; переосмислити завдання і функції кафедр, вважаючи їх не лише науковою, навчальною і методичною структурною організацією, а, перш за все, виховуючою; орієнтувати кожного викладача, керівника кафедри, факультету, вузу на нові критерії оцінки їх діяльності, в основі якої є їх участь у підготовці вихователя, формуванні особистості студента; реалізувати комунікативний компонент системи.

Показано, що професійно-виховна робота зі студентами по реалізації запропонованої нами системи передбачає зміни в управлінсько-організаційній діяльності, які полягають у наступному:

1. Визначення нових вимог до оцінки роботи усіх підрозділів педагогічного навчального закладу, перегляд змісту і форм виховної роботи зі студентами на рівні факультету, кафедри, громадських організацій, ректорату.

2. Забезпечення вузу кадрами, підготовленими до реалізації розробленої системи. У нашому експерименті це відбувалося так: кожен факультет обирав заступника декана з виховної роботи, який входив до складу адміністрації вузу і факультету, призначався наказом ректора і ніс цілковиту відповідальність за виховну роботу на факультеті. З метою підвищення

ефективності навчально-виховного процесу, підсилення впливу професорсько-викладацького складу на формування особистості майбутнього вчителя до кожної студентської академічної навчальної групи прикріплювався викладач-куратор (I-II курси), наставник (III, IV, V курси). У дисертації висвітлено їх завдання, зміст та форми роботи.

3. Теоретична і методична підготовка організаторів виховного процесу у вузі здійснювалась шляхом організації роботи науково-методичних семінарів для викладачів, кураторів, який передбачав виступи з теоретичних основ виховання провідних фахівців; проведення науково-практичних конференцій з актуальних питань виховної роботи зі студентами та їхньої підготовки до виховної роботи в школі; організацію консультацій провідних викладачів кафедр педагогіки та психології, обмін досвідом кураторів, заступників деканів з виховної роботи та ін., проведення відкритих виховних заходів на факультетах і у групах з подальшим їх обговоренням; розробку та видання методичних рекомендацій по здійсненню підготовки студентів до виховної роботи в школі.

4. Систематичний контроль за функціонуванням єдиної системи і кожного з її компонентів здійснювався у таких формах:

а) систематичних звітах-інформаціях проректора з навчально-виховної роботи про стан виховної діяльності зі студентами. Перед цим звіти обговорюються деканами, заступниками з виховної роботи, завідуючими кафедрами, кураторами, керівниками клубів та гуртків, представниками громадських організацій, вносяться корективи, пропозиції, ухвалюється постанова щодо подальшої організації виховної роботи;

б) обговоренні на засіданнях рад з виховної роботи конкретних питань діяльності студентів у групах, на факультетах, у проведенні загальноуніверситетських виховних заходів. Ефективною формою контролю виявились виїзні засідання ректорату з метою ознайомлення зі станом виховної роботи, відвідання

виховних заходів та наступним їх аналізом, узагальненням і обґрунтованою оцінкою.

Таким чином, управлінсько-організаційна робота вимагає уточнення і конкретизації мети, створення оптимальних психолого-педагогічних умов для функціонування системи, організацію колективу викладачів та студентів, кореляцію їх виховних дій у залежності від вимог часу.

У четвертому розділі - "ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДО ВИХОВНОЇ РОБОТИ" - на основі аналізу проведеного формулюючого експерименту розкрито результативність впровадження в практику педагогічного вузу професійно орієнтованої системи підготовки студентів до виховної діяльності.

Педагогічний експеримент проводився у 1992-1996 рр. на базі факультетів фізичного виховання, природничому, української мови та літератури, художньо-графічному, педагогічному та на факультеті іноземної філології Харківського державного педагогічного університету.

На основі положень, викладених у працях О.О.Абдуліної, Ю.К.Бабанського, С.М.Бреус, Л.Т.Коваль, Л.В.Кондрашової, І.Я.Лернера, В.О.Сластьоніна, Р.І.Хмельюк, Г.П.Шевченко, Г.І.Щукіної та ін, були визначені такі основні критерії виявлення ефективності підготовки студентів до виховної діяльності, як: ставлення студентів до організації та проведення виховної роботи, мотиви участі в ній, засвоєння знань, оволодіння вміннями, необхідними для виховної діяльності, вибір методів, прийомів впливу на особистість у процесі розв'язання пізнавальних задач, педагогічних ситуацій, самостійна розробка студентами варіантів проведення виховних заходів, визначення їх мети, форм, методів, сформованість позитивного ставлення викладачів вузу до проведення виховної роботи зі студентами.

На основі узагальнення результатів формуючого експерименту виявлено позитивні зміни у ставленні студентів до виховної діяльності, що знайшло відбиття у розумінні її значущості й умінні здійснювати.

Констатуючий експеримент виявив три типи ставлення студентів до виховної діяльності:

1. Негативне ставлення характеризується невмінням здійснювати виховну діяльність, відсутністю ініціативи у її проведенні.

2. Позитивно усвідомлене, ініціативне ставлення характеризується розумінням соціальної значущості виховної діяльності, свого професійного обов'язку, відповідальності, прагненням та умінням здійснювати різні форми виховної роботи, усвідомленням цілісності виховного процесу та широкою ініціативністю у визначенні та реалізації виховної мети.

3. Позитивно особистісне, дійове ставлення відзначається стійким прагненням здійснювати виховну роботу, передбаченням її соціальних наслідків, усвідомленням себе не лише виконавцем, а й організатором, умінням висувати перспективні та нестандартні цілі у вихованні та реалізовувати їх нестандартними способами, надавати їм переваги у виборі та застосуванні способів, володінням усім комплексом виховних форм та засобів.

Організація позааудиторної діяльності студентів педагогічного університету сприяла формуванню у них позитивного ставлення до основ розробленої нами методики організації виховної діяльності. Так, на початку експерименту лише 16,1% студентів брали на себе у виховній роботі функції організатора, а функції виконавців - 23,3%. Після експерименту їх стало вдвічі більше. При цьому на експериментальних факультетах організаторів виховних заходів стало 49,4%, а виконавців - 50,6%. На контрольних факультетах виявлено зменшення кількості студентів, які беруть участь у позааудиторній роботі.

На 4,1% їх зменшилось, наприклад, на факультеті іноземної філології. На інших контрольних факультетах змін не помічено. Таку різницю можна пояснити мотивами ставлення до цієї роботи. На початку експерименту у всіх студентів переважали широкі соціальні і пізнавальні мотиви (87,8% і 21,2%): їм подобалося спілкуватися, набувати знання з різних галузей, позитивно виявляти себе, зацікавлювати своєю особистістю колектив, набувати досвіду спілкування, щоб потім не розгубитися перед дітьми. Бажання одержати залік чи екзамен без відповіді зафіксовано у 38,7% студентів. Внутрішньопізнавальні мотиви (прагнення поглибити педагогічні знання, набути уміння виховної роботи, професійно особистісні якості) відзначені у 14,4% студентів усіх факультетів. 49,3% студентів на початку експерименту тільки спостерігали за здійсненням виховної діяльності, інколи брали участь як виконавці. Причинами такого стану виявились невміння здійснювати цю роботу (48,9% від "спостерігачів"), страх перед можливими помилками при проведенні виховних заходів (51,5% "спостерігачів"). Зовсім не брали участі у позааудиторній роботі 39% студентів, вважаючи її нецікавою (18,5%), непотрібною (20,5%). Деякі студенти вказали на відсутність часу (43,5%) та артистичного хисту (17,6%).

Отже, на експериментальних факультетах на 8,3% зросла кількість студентів, мотивами участі яких у виховній діяльності стало поглиблення педагогічних знань, тоді як у контрольних групах - лише на 0,8%. Щодо формування виховних умінь - відповідно більше на 9,8% у першому випадку та без суттєвих змін - у другому. Сформованих професійно важливих якостей особистості збільшилось на 3,6% в експериментальних групах і на 1,1% зменшилось - в контрольних. Крім того, значна кількість студентів зрозуміла, що позааудиторна робота дійсно сприяє оволодінню педагогічною майстерністю (відповідно 6,6% та 3%).

Водночас виявлено зменшення кількості студентів, які пояснюють свою участь у позааудиторній роботі можливістю одер-

жати залік чи екзамен без відповіді (на 4,3%), в той час як на контрольних факультетах виявлено збільшення на 5% кількості студентів, які керуються вказаними мотивами. Широкі соціальні та пізнавальні мотиви лишилися майже без змін: студентів так само приваблює у позааудиторній роботі можливість спілкування та здобуття знань із різних галузей, розширення свого кругозору.

Виявлено також три види ставлення студентів до вивчення педагогічних дисциплін:

1. Позитивне ставлення знайшло своє відбиття у розумінні студентами значення основ педагогіки для успішного здійснення професійно-педагогічної діяльності, в інтересі до виховної роботи, усвідомленні її значення для розвитку педагогічного мислення, піднесення педагогічної культури.

2. Нейтральне ставлення виявилось у тому, що педагогічні дисципліни розглядались студентами як обов'язкові предмети, необхідні для одержання диплома вчителя.

3. Негативне ставлення характеризувалось небажанням вивчати педагогічні дисципліни як такі, що не відбивають реальної педагогічної дійсності (Таблиця 1).

Таблиця 1.

Ставлення студентів до вивчення педагогічних дисциплін

№	Ставлення	Групи (приріст, %)	
		експериментальні	контрольні
1	Позитивне		
	а) необхідні для успіху професійної діяльності;	+33.5	+2.9
	б) цікаві;	-0.4	-3.4
	в) розвивають педагогічне мислення;	+10	+5.6
	г) сприяють підвищенню педагогічної культури;	+6.1	-6.1
	д) розширюють кругозір	-9.1	-10.6
2	Нейтральне		
	треба вивчати для одержання диплома вчителя;	+2	+25.8
3	Негативне		
	а) нецікаві;	-23.4	+1.2
	б) не треба вивчати, бо вони не відбивають реальної педагогічної дійсності	-29.1	+5.1

Аналіз результатів формуючого експерименту свідчить про зміни ставлення студентів до вивчення педагогічних дисциплін: збільшилась кількість студентів експериментальних факультетів з позитивним ставленням і значно зменшилась з нейтральним та негативним.

У ході дослідження виявлено взаємозв'язок та взаємозалежність оволодіння студентами знаннями з теорії та методики виховної роботи з формуванням професійно значущих виховних вмінь. Такий взаємозв'язок відбувається на різних рівнях.

Низький рівень: характеризує дії студентів у знайомій їм ситуації за засвоєним раніше зразком; для такої діяльності добираються неадекватні засоби, що ускладнює досягнення мети.

Середній рівень - це виконання виховних дій у знайомій ситуації, але для цього студенти самі вміють обирати адекватні засоби, тому мета досягається, хоч мають місце деякі помилки та недоліки.

Високий рівень: характеризується наявністю у студентів пошукової творчої уяви при виконанні виховної діяльності у незнайомій ситуації, їх самостійність та професійна відповідальність у досягненні мети.

Аналіз динаміки зростання виховних умінь під час педагогічного експерименту дав змогу одержати відомості про рівень сформованості найважливіших виховних умінь. Конкретні дані наведені у таблицях 2,3.

Таблиця 2.

Дані про зміни в характері розв'язання студентами виховних задач та педагогічних ситуацій

№	Характер дій студентів	Групи (приріст %)	
		експериментальні	контрольні
1.	Спираються на:		
	а) теорію виховання і свій життєвий досвід	17,5	8,6
	б) теорію виховання	13,5	7,4
	в) життєвий досвід	-9,1	-7,8
	г) інтуїцію	-14,9	-8,2
2.	Обгрунтовують:		
	а) вибір виховного заходу	29,3	18,1
	б) вибір змісту, форм, методів виховного заходу	30,6	13,9
3.	Розробляють варіанти проведення виховних заходів:		
	а) оригінально різні	13,5	6
	б) частково різні	22,4	9,2
	в) однакові	-35,9	-15,2

Таблиця 3.

Володіння студентами формами виховної роботи

Групи	Групи (приріст %)	
	експериментальні	контрольні
Уміння		
Уміння готувати і проводити:		
- конкурс	+15,9	+3,6
- прес-клуб	+36	+21,7
- конференцію	+35,4	+15,4
- екскурсію, культпохід	+37,5	+23,3
- заочну подорож	+50,9	+24,2
- турнір	+37,1	+15,3
- усний журнал	+41,7	+25
- предметний тиждень	+60,6	+20,7
- бесіду	+49	+24,4

Отже, встановлено, що цілеспрямована система підготовки впливає на формування професійно значущих і особистісних якостей студентів. Наприклад, в експериментальних групах у порівнянні з контрольними значно збільшилась кількість студентів, які знають правила спілкування і дотримуються їх, зменшилась кількість тих, хто знає правила, але не дотримується їх, та тих, хто не знає правил і не дотримується їх.

Проведене експериментальне дослідження виявило діалектичний взаємозв'язок між характером ставлення викладачів до організації виховної роботи у вузі, рівнем професійної підготовки до неї кураторів і ефективністю функціонування розробленої системи. Водночас встановлено, що успішність реалізації

системи підготовки студентів значно впливає на формування позитивного ставлення викладачів до виховної діяльності і на рівень педагогічної майстерності кураторів.

Таким чином, позитивні результати дослідницького впровадження розробленої системи підготовки студентів до виховної діяльності, одержані на експериментальних факультетах, свідчать про її достатню ефективність і підтверджують усі положення висунутої в дисертації гіпотези.

Цілісність системи, її наступність, наскрізна професійна орієнтація навчально-виховного процесу у педагогічному закладі поглибили зміст роботи професорсько-викладацького колективу, розширили коло його позааудиторної діяльності зі студентами, визначили ефективні напрями подальшої роботи і наукових пошуків.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

На основі теоретичного аналізу проблеми дослідження та узагальнення його результатів встановлено, що питання підготовки студентів до виховної діяльності у вищих педагогічних закладах у нових соціально-економічних та соціально-культурних умовах розвитку України характеризуються новизною та актуальністю. Отримані результати дають підставу вважати, що вихідна методологія є вірною, визначені завдання реалізовані, мета досягнута, сукупність одержаних наукових положень має важливе значення для теорії та практики підготовки майбутнього вчителя.

На основі здійсненого дослідження зроблено узагальнюючі висновки:

1. Виявлено у процесі наукового аналізу існуючих у педагогіці теорій, технологій підготовки майбутніх учителів до виховної діяльності різні підходи, системи, які відбивають педагогічні здобутки педагогічної науки, котрі можуть бути

теоретичними передумовами розробки оригінальних систем, концепцій розв'язання конкретних завдань виховної роботи з молоддю.

Вивчення практики підготовки студентів до виховної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах дозволило виявити суперечності між соціальною роллю його як педагога-вихователя і реальним станом його підготовки до реалізації цієї функції в суспільстві.

На основі вивчення психолого-педагогічної літератури, аналізу досвіду роботи педагогічних вузів обґрунтовано теоретичні та методичні основи підготовки студентів до виховної діяльності як певної системи.

2. Розроблено концептуальні засади системи, основу якої складають взаємозв'язки структурних і функціональних компонентів у процесі професійно орієнтованої організації навчально-виховного процесу та позааудиторної виховної роботи у вищих навчальних педагогічних закладах.

Реалізація системи передбачає: 1) визначення мети і завдань підготовки студентів з урахуванням професіограми спеціаліста; 2) формування позитивної мотивації виховної діяльності; відбір змісту навчально-виховної роботи й тих основних форм та методів, якими студенти повинні оволодіти у процесі підготовки. У дослідженні визначено блоки знань (провідні положення теорії виховного процесу; знання про способи здійснення виховної діяльності; оцінюючі знання, що відбивають норми ставлення особистості до навколишнього світу), та групи способів підготовки (способи проектуючої діяльності, засвоєння інформації, безпосереднього здійснення виховної роботи, організації спілкування, оволодіння педагогічною технікою); 3) формування у суб'єктів виховного процесу (студентів, викладачів кафедр, кураторів, деканів, членів ректорату) потреби у певній підготовці до здійснення системи.

3. Розроблено науково-методичні основи реалізації функціональних компонентів системи, яка спрямована на забезпечення участі кожного студента протягом усіх років його навчання в різноманітних видах професійно-педагогічної діяльності, на інтеграцію зусиль та цілеспрямований вплив на загальну професійну підготовку студентів до виховної діяльності, на розвиток світоглядних морально-особистісних якостей майбутніх учителів.

Системоутворюючим фактором підготовки студентів до виховної роботи є спрямованість усіх ланок і структур навчального вузу на забезпечення максимальної адаптації студентів до їхньої майбутньої професійної діяльності, розвиток виховних умінь, передбачених професіограмами класного керівника, програмою національного виховання. Така адаптація забезпечується за важливої умови: протягом усіх років навчання студентів у вузі вони мають постійно виступати у ролі виконавців у різноманітних виховних заходах, а також у ролі їх організаторів.

Цьому сприяють цілеспрямовано орієнтоване професійно-педагогічне, соціально-культурне середовище, розширення кола спілкування з учителями, акторами, державними і громадськими діячами, нові технології навчання та виховання студентів, повноцінна організація педагогічної практики, участь студентів у загальновузівських, факультетських, міжкурскових виховних заходах.

4. У дослідженні доведено, що оптимальним середовищем для реалізації функціональних компонентів системи є студентська група, в якій безпосередньо здійснюється процес виховання кожного індивіда, його самореалізація. Педагогічно спрямована організація виховної роботи у студентській групі дозволяє формувати позитивні мотиви діяльності та спілкування, висувати цілі з урахуванням інтересів, можливостей суб'єктів, урізноманітнювати форми і види виховної роботи. Студентська група в системі підготовки студентів не лише сприяє

формуванню особистості вихователя, а і становленню почуття поваги, гордості, відповідальності за групу, коли вона вступає у взаємозв'язок з іншими підсистемами - факультетом, вузом, тому що дозволяє студентам: відчувати свою причетність до колективу, який розв'язує загальні проблеми підготовки спеціалістів; реалізувати свої потреби, інтереси, здібності; мати можливість поширювати коло спілкування; оволодівати формами, методами виховної роботи у різних видах професійно орієнтованої діяльності.

5. На основі загальнотеоретичних аспектів управлінської діяльності (діагностика стану об'єкта управління, конкретизація мети, планування, розв'язання завдань на рівні практичної діяльності, аналіз результатів) у дисертації визначено особливості управління професійно орієнтованою системою підготовки студентів до виховної діяльності: розробка конкретних вимог до усіх підсистем вищого педагогічного навчального закладу; підбір виконавців та їх науково-методична підготовка; систематичний контроль у різних формах (звіти, обговорення конкретних питань на засіданні рад з виховної роботи, виїзні ректорати, відкриті виховні заходи тощо).

6. За результатами дослідження встановлено певні закономірності ефективної підготовки студентів до виховної діяльності, а саме:

- протиріччя між потребою сучасного суспільства у духовно багатій особистості вихователя і невідповідними цьому виховними методами вимагає перебудови вузівського виховного процесу з "моралі примусу" на "мораль співробітництва і співтворчості". Це означає, що на зміну механізмам зовнішнього підкріплення повинні прийти рефлексивно-вольові механізми, які апелюють до самосвідомості студентів, до розумного професійно-творчого ставлення їх до суспільного значення педагогічної професії;

– успішному оволодінню виховними вміннями та знаннями сприяють аналітико-діагностичні засоби вузівського навчання, операції самоаналізу, порівняння, колективна оцінка педагогічних фактів, виявлення внутрішніх і зовнішніх суперечностей, відмінностей, проектуюча виховна діяльність, виховання культури мовлення і спілкування, встановлення доброзичливо-гуманних стосунків безпосередньо у вузівському педагогічному процесі в системі “викладач-студент”, “студенти-викладачі”.

Визначальну роль у цілісній системі підготовки до виховної діяльності відіграє сам студент, його зусилля, спрямовані на саморозвиток творчого професійно-виховного потенціалу, його відповідальності і обов'язку, які теж вимагають певних змін у вузівському педагогічному процесі, зокрема: плідного педагогічного керівництва, студентського самоврядування, гнучкої взаємодії між деканатами, кафедрами, кураторами і, насамкінець, наявності у вузі адаптованої програми і системи професійного самовдосконалення викладача і студента.

7. У процесі педагогічного експерименту виявлено і науково обгрунтовано залежності між конкретними результатами здійснення системи підготовки і певними факторами, які на них впливають: між орієнтацією студентів на майбутню професію та рівнем їхньої академічної компетентності, між якістю психолого-педагогічних знань студентів та їхнім ставленням до виховної роботи, а також використанням можливостей фахових навчальних практик щодо застосування цих знань, між рівнем підготовки кураторів до виховної роботи зі студентами та ступенем їх підготовленості до цієї роботи.

Провідним фактором формування високої виховної готовності педагогів-вихователів є їхня професійна культура, оскільки вона значною мірою зумовлює успіх виховної практики протягом усього життя, сприяє ефективному оволодінню науково-педагогічним інструментом.

Водночас висока професійна культура викладачів і студентів є важливою умовою успішного функціонування професійно орієнтованої системи підготовки студентів до виховної діяльності, оскільки значною мірою звільняє професорсько-викладацький склад вищих педагогічних навчальних закладів від минулих стереотипів, які обмежували свої функції науково-аудиторною роботою. Наша система спрямовується на органічне поєднання педагогічної теорії й виховної практики, на цілеспрямовану і продуктивну аудиторну і позааудиторну виховну вузівську діяльність.

8. Експериментально доведено, що високий рівень підготовленості студентів до виховної роботи, усвідомлення ними значущості професійних мотивів залежить від адаптації викладачів кожної спеціальної дисципліни до змісту виховного процесу в навчальному закладі, визнання ними пріоритету виховного навантаження їх предмета у формуванні особистості студентів; конкретизації виховних знань і умінь, якими повинні оволодіти студенти, вивчаючи спеціальні предмети; удосконалення навчальних програм та навчальних планів; орієнтації викладачів-предметників на актуалізацію виховного цензу окремих тем і розділів; створення належної матеріально-методичної бази, що сприяє розвитку вчителя-фахівця як вихователя протягом усіх років навчання студентів у вузі.

9. Аналіз результатів проведеного педагогічного експерименту свідчить про те, що впровадження професійно орієнтованої системи підготовки студентів до виховної діяльності сприяло: а) зменшенню кількості студентів з негативним ставленням до виховної роботи (на 14,9% в експериментальних групах і 2,8% - в контрольних). Ставлення до виховної діяльності знаходило виявлення в бажанні брати участь у позааудиторній роботі та позитивних мотивах участі в ній (вдвічі збільшилась кількість тих, хто бере участь в ній і як організатор, і як виконавець у експериментальних групах); б) зменшенню кількості студентів з негативним ставленням до вивчення педа-

гогічних дисциплін (на 27,5% - в експериментальних групах і на 11% - в контрольних); в) підвищенню рівнів сформованості у студентів виховних умінь (у експериментальних групах приріст кількості студентів, які володіють на високому рівні конструктивними уміннями, склав 28,2%, гностичними - 23,8%, організаційними - 19,7%, а в контрольних групах відповідно: 5,7%, 8,1%, 9,1%); г) оволодінню студентами варіативними формами виховної роботи; д) змінам у якостях особистості студентів, хоча це і не було предметом дослідження.

Основними напрямками реалізації системи є інтеграція підрозділів педагогічного закладу у визначенні змісту, форм та методів підготовки студентів, індивідуалізація в організації їхньої виховної діяльності, гуманізація відношень суб'єктів діяльності.

Отже, за своєю значущістю система професійно спрямованої підготовки студентів повинна стати у вищих начальних закладах взагалі, і особливо в педагогічних, принципом підготовки спеціалістів. Цей висновок методологічно важливий для упорядкування змісту і методів усього навчально-виховного процесу, тому що відбиває кінцеву мету і є одночасно засобом її досягнення.

У дисертації започатковані нові напрями подальших наукових досліджень з питань підготовки студентів до виховної діяльності у вищих навчальних педагогічних закладах.

Зокрема, до подальших напрямів досліджень вважаємо за доцільне віднести такі:

- цілепокладання у виховній діяльності;
- особливості процесу оволодіння студентами різними видами знань з теорії та методики виховання;
- подальша розробка технології оволодіння студентами виховними уміннями;

- формування комунікативної культури викладачів і студентів у процесі їх спілкування;
- диференціація підготовки викладачів вищих навчальних педагогічних закладів до виховної роботи зі студентами;
- організація сумісної діяльності студентів різних курсів факультету.

Основний зміст дисертації розкрито у таких публікаціях:

Монографії та навчальні посібники:

1. Професійно-педагогічна підготовка студентів до виховної роботи в школі : Монографія. - Харків: ХДПУ, 1995. - 11,5 д.а.
2. Педагогічна майстерність: Монографія. - Харків: ХДУ, 1995. - 7,01 д.а.
3. Вопросы теории воспитания: Учебное пособие. - Харьков: Основа, 1994. - 8,9 д.а. (У співавторстві з В.І. Лозовою, авторських 4,45 д.а.)
4. Питання теорії виховання. Навчальний посібник. - Харків: ХДПУ, 1995. - 11 д.а. (У співавторстві з В.І. Лозовою, авторських 5,5 д.а.)
5. Педагогіка: Розділ "Дидактика". Навчальний посібник. - Київ: ІСДО, 1993.-8,2 д.а. (У співавторстві з В.І.Лозовою, П.Г.Москаленком, авторських 2,7 д.а.)
6. Основные вопросы дидактики: Учебное пособие. - Харьков: ХГПИ, 1992. - 6 д.а. (У співавторстві з В.І. Лозовою, П.Г. Москаленком, авторських 2 д.а.)
7. Наукові основи управління школою: Навчальний посібник. - Харків: ХДПІ, 1991. - 10,75 д.а. (У співавторстві з Г.В. Єльніковою, І.Ф. Прокопенком та ін., авторських 1,4 д.а.)

8. Основні питання школознавства: Навчальний посібник. - Харків: "Основа", 1994. - 5 д.а. (У співавторстві з О.Я.Боданською, авторських 2,5 д.а.)

9. Розвиток народної освіти і педагогічної науки на Харківщині: Посібник. - Харків, ХДПІ, 1992. - 21 д.а. (У співавторстві з І.Ф. Прокопенком, В.І. Лозовою та ін., авторських 2 д.а.)

10. Классный час. Учебное пособие. Харьков: ХГПИ, 1988. - 4,6 д.а. (У співавторстві з Л.Д. Поповою, В.М. Гриньовою, авторських 1 д.а.)

11. Рідний край: Навчальний посібник. - Харків: ХДПІ, 1994. - 36,5 д.а. (У співавторстві з В.І. Євдокимовим, І.Ф. Прокопенком та ін., авторських 3 д.а.)

Наукові статті, методичні рекомендації, матеріали конференцій:

12. Подготовка студентов к воспитательной работе в школе // Методические рекомендации для преподавателей педвуза. - Харьков: ХГПИ, 1989. - 1 д.а. (У співавторстві з В.В. Андроновою, В.І.Лозовою та ін., авторських 0,3 д.а.)

13. Некоторые вопросы управленческой деятельности директора средней общеобразовательной школы // Методические рекомендации. - Харьков, 1989. -3 д.а. (У співавторстві з С.М. Белоусовим, Г.В. Єльніковою, авторських 1 д.а.)

14. Методические рекомендации к лабораторным и практическим занятиям по методике воспитательной работы. - Харьков, 1988. - 1 ч. - 2 д.а. (У співавторстві з В.М. Гриньовою, С.Т. Золотухіною, авторських 1 д.а.)

15. Методические рекомендации к лабораторным и практическим занятиям по методике воспитательной работы. - Харьков, 1988. - II ч. - 2,5 д.а. (У співавторстві з В.М. Гриньовою, С.Т. Золотухіною, авторських 0,8 д.а.)

16. Изучение, обобщение и распространение передового педагогического опыта // Методические рекомендации.-Харьков,

1986. - 1,5 д.а. (У співавторстві з В.І. Лозовою, Н.О. Можаяєвою та ін., авторських 0,4 9 д.а.)

17. Патриотическое и интернациональное воспитание школьников во внеклассной работе //Методические рекомендации. - Харьков, 1987. - 2 д.а. (У співавторстві з Н.О. Можаяєвою, Л.Д. Поповою, авторських 1 д.а.)

18. Подготовка студентов к воспитательной работе в школе// Методические рекомендации. - Харьков, 1982. - 1,2 д.а. (У співавторстві з В.І. Лозовою, В.Б. Андроновною та ін., авторських 0,5 д.а.)

19. Використання випереджаючих пізнавальних завдань з метою організації роботи молодших школярів у процесі навчання // Методичні рекомендації для вчителів початкових класів та студентів педагогічних закладів. - Харків: ХДПУ, 1994. -3 д.а. (У співавторстві з І.М. Трубавіною, авторських 1,5 д.а.)

20. Подготовка родителей к нравственному воспитанию младших школьников// Методические рекомендации. - Харків, 1990. - 3 д.а. (У співавторстві з О.М. Докукіною, авторських 1 д.а.)

21. Организация работы по профессиональной ориентации учащихся //Методические рекомендаці. - Харьков, 1985. - 1,5 д.а. (У співавторстві з В.І. Євдокимовим, Н.О. Можаяєвою, авторських 0,58 д.а.)

22. Взаимосвязь НОТ, прочности знаний и учебного трудолюбия - одно из условий интенсификации профессиональной подготовки будущего учителя. // Межвуз.сб.научн.трудов.- Казань, 1988.- 0.7- д.а. (У співавторстві з Н.О. Можаяєвою, авторських 0,1 д.а.)

23. Определить свое призвание// Народное образование. - 1985. - № 3. - 0,2 д.а. (У співавторстві з Н.О. Можаяєвою, авторських 0,1 д.а.)

24. Непрерывная педагогическая практика в университете// Советская педагогика. - 1986. - N 8. - 0,5 д.а. (У співавторстві з Л.С. Нечепоренко, авторських 0,25 д.а.)
25. Психологічна готовність до педагогічної діяльності: сутність, значення, способи формування // Актуальні проблеми психології навчання: Зб.наук. праць. - Харків: ХДПУ, 1995. - 0,5 д.а.
26. Познавательная активность как педагогическая проблема// Советская педагогика. - 1989. -N 11. - 0,5 д.а. (У співавторстві з В.І. Лозовою, авторських 0,25 д.а.)
27. Резервы подготовки студентов к воспитательной работе в школе// Советская педагогика. - 1988. - N 8. - 0,45 д.а. (У співавторстві з В.І. Лозовою, авторських 0,25 д.а.)
28. Самостійна робота школярів як шлях підвищення якості навчання //Шляхи підвищення ефективності навчально-виховного процесу в школі та педагогічному вузі: Зб. наук. праць. - Харків: ХДПУ, 1994. - Ч.1. - 0,5 д.а. (У співавторстві з І.М. Трубавіною, авторських 0,3 д.а.)
29. Вопросы нравственного воспитания в педагогическом наследии А.С. Макаренко //Творческое наследие А.С. Макаренко и современность: Пед.чтения. - Деп. N 105-89 от 20.03.1989. - 0,5 д.а. (У співавторстві з В.І. Лозовою, авторських 0,25 д.а.)
30. Утверждать призвание //Радянська школа.-1986.-N 5. -0,2 д.а.
31. Учебное трудолюбие как условие прочности усвоения знаний //Радянська школа. - 1985. -N 3 - 0,3 д.а.
32. Активізація підготовки майбутніх вчителів як умова активізації навчання школярів //Формирование активной, творческой личности в учебном процессе школы и вуза: Сб. научн.трудов. - Кривой Рог: КГПИ. - 1996. - 0,5 д.а.
33. Вимоги до сучасного класного керівника //Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції "Елітарна освіта в

кризовому суспільстві: шляхи становлення та виживання". - Кіровоград, 1996. - 0,2 д.а.

34. Г.С.Сковорода про особистість учителя // Матеріали науково-практичної конференції "Сковородинівські читання: Григорій Савич Сковорода - філософ, письменник, педагог і культуролог (1722-1794)". - Харків, 1995.- 0,1 д.а.

35. Гуманистическое воспитание: подготовка к нему будущего учителя //Материалы международной научно-практической конференции "Мир. Война. История". - Харьков, 1995. - 0,2 д.а.

36. До питання про формування готовності студентів педвузів до професійної діяльності //Єдність раціонального та емоційно-почуттєвого в освітньо-виховних системах.- Харків : ХДПУ, 1996.- 0,2 д.а.

37.Педагогізація навчально-виховного процесу як основа ефективної професійної підготовки майбутніх учителів у педагогічному вузі //Матеріали міжнародної науково-практичної конференції "Педагогічна технологія у сучасному вузі". - Луцьк: Вежа, 1995. - 0,1 д.а.

38. Особливості професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя до виховної роботи в сучасній школі //Єдність раціонального та емоційно-почуттєвого в освітньо-виховних системах .- Харків : ХДПУ, 1996. - 0,2 д.а.

39. Педагогічний професіоналізм у виховній діяльності // Матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції "Високі технології навчання".-Харків,1995.-0,2 д.а.

40. Підготовка студентів педвузів до політичного виховання школярів //Материалы междунаро. научно-практ. конференции «Глобализация политики в контексте современной политической культуры».-Харьков, 1996. -0,3 д.а.

41. Формирование познавательной активности в процессе подготовки студентов к воспитательной работе в школе // Материалы итоговой научной конференции "Педагогические основы

професійної підготовки учителів". - Харків, 1988. - 0,1 д.а.

42. Форми та методи активізації пізнавальної діяльності студентів у процесі навчання // 36. наукових праць «Психолого-педагогічні аспекти професійної діяльності майбутнього фахівця». - Харків: ХДПУ, 1996. - 0,4 д.а.

43. М.Монтессори и современный подход к формированию свободной деятельности младших школьников // Материалы международной научно-практической конференции "Педагогика Марии Монтессори: теория и практика". - Белгород, 1995. -0,2 д.а.(У співавторстві з О.В. Гур'євою, авт. 0,1 д.а.)

44. Цілепокладання у системі педагогічної діяльності учителя // Матеріали науково-практичної конференції "Психолого-педагогічна освіта в Україні". - Харків, 1994. -0,2 д.а. (У співавторстві з О.В. Гур'євою, авт. 0,1 д.а.)

45. Інноваційні ідеї підготовки вчителів до виховної роботи // Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції "Високі технології навчання". - Харків, 1995. - 0,2 д.а. (У співавторстві з І.С. Калиновським, авт. 0,1 д.а.)

46. Куратор студентської групи у системі професійної підготовки майбутнього вчителя // Матеріали міжнародної науково-практ.конференції "Глобалізація політики в контексте сучасної політичної культури". - Харків, 1996. - 0,2 д.а. (У співавторстві з Л.В. Лисенко, авт. 0,1 д.а.)

47. Роль куратора в становленні студентського самоврядування в академічній групі педагогічного вузу // Матеріали науково-практ. конференції "Педагогічна технологія у сучасному вузі". - Луцьк: Вежа,1995. - 0,2 д.а. (У співавторстві з Л.В. Лисенко, авт. 0,1 д.а.)

48. Випереджаючі пізнавальні завдання як засіб організації самостійної роботи молодших школярів //Матеріали Всеукраїнсь-

- кої науково-практичної конференції "Розбудова національної початкової школи". - Полтава, 1993. - 0,2 д.а. (У співавторстві з І.М. Трубавіною, авт.0,1 д.а.)
49. Монтессори и современная дидактика самостоятельности // Материали міжнародної науково-практичної конференції "Педагогіка Марии Монтессори: теорія і практика". - Белгород, 1995. - 1,2 д.а. (У співавторстві з І.М. Трубавіною, авт. 0,7 д.а.)
50. Про шляхи формування поведінки учнів у процесі навчання //Матеріали міжнародної науково-практичної конференції "Девіантна поведінка неповнолітніх і молоді: можливості впливу". - Харків, 1994. - 0,2 д.а.
51. Резерви навчально-виховного процесу для підготовки вчителя-гуманіста //Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції "Педагогіка миру в навчально-виховному процесі школи і вузу". - Рівне, 1995. - 0,2 д.а. (У співавторстві з І.М. Трубавіною, авт. 0,1 д.а.)
52. Статеве виховання молоді //Методичні матеріали .- Харків: ХДПУ, 1997.- 1д.а. (У співавторстві з І.М. Трубавіною, авт. 0,7 д.а.)
53. Сутність та значення педагогічної спрямованості підготовки майбутніх учителів для організації активної пізнавальної діяльності //Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції "Активізація учбової діяльності школярів". - Кривий Ріг, 1995. - 0,1 д.а. (У співавторстві з І.М. Трубавіною, авт. 0,05 д.а.)
54. Правове виховання молоді //Науково-методичні матеріали. -Харків: ХДПУ, 1997. - 1 д.а. (У співавторстві з І.М.Трубавіною, авт. 0,7 д.а.).
55. Активні форми організації навчально-виховного процесу //Науково-методичні матеріали. -Харків: ХДПУ, 1997. -1 д.а. (У співавторстві з І.М.Трубавіною, авт. 0,7 д.а.).

Основний зміст дисертації викладено в 73 публікаціях, загальним обсягом 59,78 д.а.

Троцько А.В. Теоретические и методические основы подготовки студентов к воспитательной деятельности в высших педагогических учебных заведениях.

Диссертация в виде рукописи на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальностям: 13.00.04 - профессиональная педагогика и 13.00.01 - теория и история педагогики. Институт педагогики и психологии профессионального образования Академии педагогических наук Украины, Киев, 1997.

Диссертация содержит теоретическое обоснование системы профессионально ориентированной подготовки студентов педагогических вузов к воспитательной деятельности. Разработана концепция системы подготовки, научно обоснованы ее структурные компоненты (цель, задачи, содержание и способы), раскрыта технология реализации функциональных компонентов (проектирующего, гностического, процессуально-деятельного, коммуникативного, управленческо-организаторского). Выявлены педагогические условия успешности реализации системы. На основе результатов опытно-экспериментального исследования разработана методика осуществления профессионально ориентированной системы подготовки студентов к воспитательной деятельности.

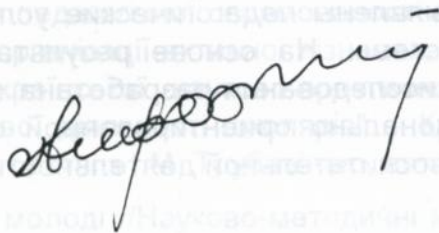
Trotsko A.V. Theoretical and methodical foundations for training students for educational activity at higher pedagogical educational establishments.

Thesis presented as a manuscript for the Doctor's Degree in Pedagogics, specialities 13.00.04 - Professional Education and 13.00.01 - Theory and History of Education. The Institute of Educa-

tion and Psychology of Professional Education of the Academy of Pedagogics of Ukraine. Kiev, 1997.

The thesis contains theoretical foundations of the system of the professionally oriented training of students of pedagogical institutes for educational activity. The concept theory of the system of training has been worked out, its structural components (aim, tasks, contents and means) have been grounded, the technology of realization of its functional components (project, gnostic, process-activity, communicative, management and organization) has been revealed. Pedagogical conditions of successful realization of the system are found out. Methods of professionally oriented biafed system of students' training for educational activities are worked out on the basis of experimental research results.

Ключові слова: підготовка студентів, виховна діяльність, професійно орієнтована система, структурні та функціональні компоненти, технологія реалізації.

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'Oleksandr...' with a long, sweeping tail.

tion and Psychology of Professional Education of the Academy of Pedagogics of Ukraine, Kiev, 1997.

The thesis contains theoretical foundations of the system of the professionally oriented training of students of pedagogical institutes for educational activity. The concept theory of the system of training has been worked out, its structural components (aim, tasks, contents and means) have been grounded, the technology of realization of its functional components (project, gnostic, process-activity, communicative, management and organization) has been revealed. Pedagogical conditions of successful realization of the system are found out. Methods of professionally oriented biased system of students' training for educational activities are worked out on the basis of experimental research results.

Ключові слова: підготовка студентів, виховна діяльність, професійно орієнтована система, структурні та функціональні компоненти, технологія реалізації.

Підп. До друку 11.02.96 р. Формат 60x84 1/16
Обсяг 2.0 друк. арк. Зам.Р - 54. Тираж 150

ЗАТ «Харківська друкарня №16»
310003, Харків, 3, вул.Університетська, 16

435 531

AB 37.101